

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра історії України

Дипломна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: «Внесок Одеської консерваторії у розвиток музичного життя в
Одесі у I половині ХХ ст.»

«The contribution of the Odesa Conservatory to the development of musical life in
Odesa during the first half of the 20th century»

Виконала: студентка заочної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Любачевська Юлія Олександрівна

Керівник к.і.н., доц. Синявська О. О.
Рецензент к.і.н., доц. Немченко І. В.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ __ від _____ 2022 р.
Завідувач кафедри

_____ Бачинська О. А.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № __
протокол № __ від _____ 2022 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК

_____ Сминтина О. В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Одеса – 2022

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Одеська консерваторія як перший вищий музичний заклад Південної України.....	9
Розділ 2. Вплив Одеської консерваторії на музичне життя міста.....	13
2.1.Одеська вокальна та фортепіанна школи.....	14
2.2.Концертна, конкурсна і театральна діяльність.....	17
Висновки.....	23
Список джерел та літератури.....	25
Додатки.....	28

ВСТУП

Упродовж багатьох десятиліть минулого і теперішнього століття Одесу називали «музичним містом». Ось як про Одесу писав одеський історик і літератор Олександр Дерибас: «Якщо мова заходила про музику, про враження, яке виносилося з театру, то одесит до своїх слів і жестів додавав спів». Про Одесу двадцятих років ХХ століття писав чудовий піаніст, юність якого пройшла тут, Яків Зак : «Місто все звучало, майже з кожного вікна доносилося музика...»[21].

В ХХ столітті музична освіта в Одесі дуже тісно переплелася з громадським, театральним та концертним життям міста, адже саме викладачі та учні консерваторії брали участь у ньому. Талановиті музиканти – вихідці (в більшості своїй) з Одеської консерваторії, сприяли затвердженню її музичної слави не тільки в Україні, а й в усьому світі, а одесити пишалися цим, як важливою якістю духовного життя міста.

Актуальність теми. На початку ХХ століття в Україні діяла лише одна консерваторія у Львові, яка будувалася та розвивалася з 1826 року, але як повноцінний заклад вищої музичної освіти вона почала свою роботу вже в ХХ ст. під назвою Львівська державна консерваторія. Натомість, діяльності лише одного музичного закладу було не достатньо, Україна розвивалася і потребувала більше вищих музичних закладів для того, щоб надавати гарну, професійну освіту майбутнім українським майстрам. Так, у 1913 році на території Наддніпрянської України було відкрито одразу дві консерваторії – у Києві та Одесі. На півдні України була можливість запрошувати до викладання іноземних викладачів вокалу, фортепіано, народних та духових інструментів тощо. З заснуванням Одеської консерваторії музична освіта почала розвиватися з нового, більш професійного боку, а південь України став центром музичного культурного розвитку.

Мета дипломної роботи полягає у дослідженні впливу Одеської консерваторії на розвиток музичного життя міста та надання його жителям професійної освіти. Задля досягнення цієї мети передбачається визначення таких дослідницьких завдань:

- розкрити умови розвитку музичного мистецтва в Одесі: історія музичного училища та Одеської консерваторії;
- проаналізувати рівень музичної освіти в Одесі в радянський період;
- дослідити роль видатних особистостей в культурному житті Одеси;
- показати участь діячів культури в житті Одеської музичної академії;
- розглянути діяльність випускників Одеської консерваторії на території України та за її межами.

Об'єктом дослідження є музичне мистецтво Одеси.

Предметом дослідження діяльність викладачів та випускників Одеської консерваторії.

Хронологічні межі дослідження визначаються першою половиною ХХ століття. Втім, для розкриття витоків Одеської консерваторії в роботі є звернення до кінця ХІХ ст. Нижньою хронологічною межею є заснування музичного училища, історію якого ми вважаємо передісторією заснування музичної академії, верхньою хронологічною межею є надання Одеській консерваторії статусу академії та імені оперної співачки Антоніни Василівни Нежданової.

Територіальні межі дослідження – місто Одеса.

Аналіз опрацьованих джерел та літератури. Для висвітлення теми до розгляду в дипломній роботі були залучені наступні групи джерел і літератури:

- по-перше, це спогади перших викладачів, які дозволили детально ознайомитися з періодом, в якому була заснована Одеська консерваторія;
- по-друге, це література, в якій характеризувалась діяльність визначних митців досліджуваного періоду, пов'язаних з Одеською консерваторією;

- по-третє, це самостійно зібраний матеріал у вигляді деяких світлин, а також проведення опитування викладачів Одеської консерваторії;
- по-четверте, це ознайомлення з відповідними сайтами мережі Інтернет, де надана інформація про Одеську консерваторію або подій, пов'язаних з нею, її педагогів та випускників, про музичні театри міста;
- по-п'яте, це статті викладачів Одеської консерваторії, в яких розповідається про окремі етапи у розвитку навчального закладу.

Окремі праці заслуговують на більш докладний розгляд.

У праці «Одеській державній музичній академії – 90» [20], розкривається питання щодо зародження та розвитку Одеської консерваторії. Розглядається загальний історичний шлях становлення і розвитку Одеської музичної академії та напрям діяльність окремих її кафедр.

Р. Розенберг в дослідженні «Музична Одеса» [25] описує музичне життя Одеси у всіх її проявах. Автору вдалося знайти і включити цілий ряд нових матеріалів, що заповнюють пробіли в музичній історіографії міста, суттєво доповнюючи уявлення про рівень і розвиток його музичної культури.

Праця «Одеська консерваторія: забуті імена, нові сторінки» [1] пропонує нам ознайомитись зі спогадами тогочасних викладачів і студентів консерваторії, тобто безпосередньо учасників музично-художніх подій минулих десятиріч.

Невелика за обсягом, але дуже змістовна і важлива для даного дослідження робота В. Н. Кузікової «Одеська фортепіанна школа: Історія кафедри спеціального фортепіано 1913 – 2013 рік» [14] присвячена історії кафедри спеціального фортепіано Одеської консерваторії. В ній представлені факти історії одеської фортепіанної школи і короткі біографічні данні педагогів кафедри. Тема роботи представляє інтерес як з історичної, так і з культурологічної точок зору.

Безумовно цікавою та колоритною, на мою думку, є робота В.А. Смірнова «Реквієм ХХ століття» [3]. Це книга, яка видана в 5-ти томах. Для

моєї дипломної роботи був взятий для опрацювання 1-й том. Книга написана завдяки щоденникам вчителя музичної літератури, який викладав в музичній школі імені Петра Столярського, В. А. Швеця. Він занотовував всі значимі події, приділяючи багато уваги саме культурному життю Одеси. На основі архівних документів, в книзі описані долі багатьох славетних жителів Одеси: композиторів, артистів, лікарів, музикантам, які піддавалися жорстким репресіям. В ній є розділ під назвою: «Засуджені М. М. Чернятинський і Г. Н. Фоменко». Цей розділ є цінним, бо загалом, про тогочасного ректора М. М. Чернятинського не так вже і багато написано. Також в цій роботі є цікавий та цінний для нас розділ «Щоденник В. А. Швеця про професорів консерваторії С. Кондратьєва, та І. П. Молчанова». Загалом видання орієнтовано на істориків та архівістів, а також на широке коло зацікавлених читачів.

Дуже цінною є стаття професорки кафедри сольного співу А. Я. Кулієвої на тему «Виконавський синтез як творчий метод Одеської вокальної школи»[15]. В ній досліджена історія Одеської вокальної школи, яка значною мірою обумовлена долею Південної Пальміри, її географічним розташуванням, властивої їй загальною полікультурністю традицій. Також в цій статті докладно розглянуто вплив одеської вокальної школи на подальше музичне життя і освіту міста, та на покоління, які передавали свої знання даль, роблячи гарний та стійкий вокальний фундамент.

Для розкриття теми у дипломній роботі використані загальнонаукові та спеціально історичні методи дослідження. Теоретичною основою роботи є загальноприйняті методи, що застосовуються в історичній науці: науковість та об'єктивність. В роботі використані методи збору аналізу та обробки джерельної бази, для встановлення історичних фактів, аналізу впливу історичних факторів на історичну ситуацію; синтезу історичних факторів та їх вплив на людину, що знаходиться у відповідній історичній ситуації. Бібліографічний метод допоміг зібрати джерела та літературу до теми. Хронологічний та історико-аналітичний методи дозволили викласти матеріал у

чіткій послідовності та логічній завершеності. Історико-порівняльний метод допоміг шляхом зіставлення встановити схожість і відмінність між історичними явищами, що вивчаються. Біографічний метод дозволив проаналізувати життя та діяльність визначних викладачів та випускників Одеської консерваторії.

Апробація роботи. Матеріали дослідження були апробовані під час виступу на студентських конференціях різного рівня в період з 2019 по 2022 роки:

1. Всеукраїнській науковій конференції «Хаджибеївські читання», тема доповіді: «Одеський театр опери та балету: етапи розвитку у ХІХ – на початку ХХ століття» (Одеса, 22 березня 2019 р.).
2. 75-ій звітній студентській науковій конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. Секція: історичні науки. Тема доповіді: «Одеський театр опери і балету у 1920-х роках» (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 24 квітня 2019 року).
3. 76-ій звітній студентській науковій конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. Секція: історичні науки. Тема доповіді: «Історія Одеської консерваторії: перший етап діяльності» (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 13 березня 2020 року).
4. 77-ій звітній студентській науковій конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. Секція: історичні науки. Тема доповіді «Галина Поліванова (1929 – 2020) як представниця Одеської вокальної школи» (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 27 квітня 2021 року).
5. 78-ій звітній студентській науковій конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. Секція: історичні науки. Тема доповіді: «Український журнал «Музика» як друкований орган Всеукраїнського музичного товариства імені Миколи Леонтовича (1923 – 1930 рр)» (Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 12 травня 2022 року).

Обґрунтування структури роботи. Дипломна робота складається зі вступу, основної частини, яка має два розділи, висновків, списку джерел та літератури та додатків (світлина, афіші тощо). У першому розділі розповідається про історію заснування Одеської консерваторії, її ректорів та

основні зміни в структурі навчального закладу та організації освітнього процесу. У другому розділі йде мова про прямий вплив Одеської консерваторії на музичне життя міста: де і які концерти проводилися, робота викладачів та студентів в театрі тощо. У висновках наведено результати дослідження.

Дипломна робота складається із 31 сторінки, список джерел та літератури – 28 одиниць.

Розділ 1.

ОДЕСЬКА КОНСЕРВАТОРІЯ ЯК ПЕРШИЙ ВИЩИЙ МУЗИЧНИЙ ЗАКЛАД ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ.

Одеса без музики – те саме, що літо без сонця, а квітка без пелюсток. Навіть в відомих веселих розповідях про одеське повсякденне життя, нерідко центральним персонажем стає Абрам, який вчиться грати на скрипці. Це свідчить ні про що інше, як про те, що музика в Одесі була чи не з першого дня заснування міста, та лунала майже з кожного Одеського вікна : хтось слухав, а хтось виконував твори знаменитих композиторів. Відкриття вищого музичного навчального закладу в місті було просто необхідним. До цього все йшло, і нарешті, це сталося...

Одеська консерваторія була заснована 8 вересня 1913 року. Підґрунтям та базою для цього послужило Одеське музичне училище (нині фаховий коледж мистецтв імені Константина Федоровича Данькевича), яке виникло у 1897 році. Саме училище було засновано на базі професійної музичної освіти, яка розпочалася в Одесі ще у 60-ті роки ХІХ століття з відкриття музичних класів при «Товаристві шанувальників музики в Одесі», керівником якого був відомий український композитор Петро Петрович Сокальський, та з відкриттям музичної школи при «Товаристві красних мистецтв» [11]. Досліджуючи тенденції розвитку професійної освіти в Україні, Ю. Іванова, зокрема, пише: «Початок ХХ ст. – це нова ера, де хоровий спів поряд з інструментальною музикою стає популярним та потребує вищої музичної освіти» [8]. Разом з Одеською консерваторією, у тому ж 1913 році відкривається Київська консерваторія (нині Київська державна музична академія ім. П. І. Чайковського)[4].

Першим ректором одеської консерваторії став композитор, який викладав в одеському музичному училищі - Вітольд Малишевський [12]. Він виявився не тільки геніальним педагогом, керівником, музикантом, а й прогресивним

діячем, який вніс величезний внесок у розвиток консерваторії: запросив до викладання європейських музикантів, ввів курси з гармонії, енциклопедії, інструментовки, оркестру й ансамблю [17].

Одеська консерваторія вперше випустила своїх талановитих випускників навесні 1916 року, усього тоді було підготовлено 28 музикантів: 16 піаністів і 12 вокалістів, а наступного року дипломи одержали 46 осіб. Випускники по закінченню консерваторії отримували різні дипломи. По педагогічному профілю видавався диплом «вчителя музики». Ті, хто завершили молодше відділення, одержували атестат «Елементарного вчителя музики», тобто вчитель, який міг викладати ази [20, с.30]. Саме так розпочалося творче, насичене життя Одеської консерваторії [25, с. 159].

Пореволюційні роки, звісно, були важкими, але Одеська консерваторія не припиняла своєї роботи. Труднощі виникали з реорганізацією освітнього процесу, практики в галузі музичної педагогіки, а також виникали проблеми з прийомом нових учнів [18].

Структура навчального закладу неодноразово змінювалася. Так, у 1921 році був створений відділ художньої освіти, який за індустріальною і сільськогосподарською освітньою системою змінив структуру з консерваторії на інститут технікум і профшколу. Згодом, у 1923 році Одеська консерваторія розділилася на технікум і інститут [20, с.30].

На початку ХХ століття в Україні існував свій варіант освітньої перебудови в музичних закладах, який добре відрізнявся від російського. Тут було запроваджено і застосовано три типи музичних навчальних закладів, в кожного з нього було своє завдання: наприклад, профшколи готували фахівців середньої класифікації, музичні технікуми готували виконавців вищої кваліфікації, музичні інститути готували композиторів, теоретиків, диригентів хору й оркестру, а також музичних працівників для клубів культури і будинків – читалень [20, с.30-31].

З 1923-го по 1929 рік ректором Одеської консерваторії став талановитий диригент, організатор музичного життя Григорій Арнольдович Столяров (1892-1963). У 1915 році Григорій Арнольдович закінчив Петербурзьку консерваторію, а в 1920-му році знову повертається до рідної Одеси, де стає головним диригентом Одеського театру опери та балету. Хоча він одночасно і займав дві дуже відповідальні посади, але це не заважало йому професійно і досконало справлятися зі своїми обов'язками ректора. Він чимало зробив для Одеської консерваторії якраз в дуже відповідальний для неї період – період соціальної та художньої перебудови [6].

З 1925 року Одеська консерваторія переживає період змін назв і реструктуризації. Спочатку вона стає Муздраміном з двома факультетами (музичним і театральним), але технікум залишився. Наступне перейменування консерваторії було в 1927 році – у зв'язку з ювілеєм Людвіга ван Бетховена їй було надано його ім'я. Далі, при Муздраміні відкрили музичну трудову школу – семирічку імені Олександра Глазунова, яка у 1929 році була об'єднана з комбінатом [19]. З 1930 року запровадили робітничі факультети при всіх інститутах, у тому числі виник такий факультет і при Муздраміні [20, с.30-31].

З 1941 по 1944 рік Одеську консерваторію очолює Чернятинський Микола Миколайович. Як пише В. А. Смірнов у своїй праці «Реквієм ХХ століття»: «Чернятинський був одним з ведучих диригентів міста в той час. Зійшовши на пост ректора консерваторії, залишався головним диригентом Одеського театру опери та балету»[3].

У роки Другої Світової війни багато студентів і викладачів Одеської консерваторії пішли на фронт, виступали з концертами в складі фронтових бригад. Частина викладачів, котрі не встигли евакуюватися, змогли, на щастя, зберегти невелику частину майна ЗВО. На жаль, студентів та педагогів консерваторії не оминули репресії кінця 1930-х – 1940-х років [24, с. 160].

Через півроку після звільнення Одеси від німецько-румунських окупантів в Одеській консерваторії почало відроджуватися творче життя. Багато хто з

викладачів повернувся працювати до рідних стін. Щоб музичне життя в Одесі не зупинялося, музика звучала, а студенти навчалися, консерваторію було «перенесено» до музичної школи Петра Столярського [19].

З часом приміщення Одеської консерваторії почали відновлювати, велику участь в цьому прийняв талановитий музикант Константин Федорович Данькевич. Він і зайняв посаду ректора після Чернятинського. Пробув ректором шість років (1945-1951). В цей час відбулася дуже важлива подія для Одеської консерваторії: «згідно з постановою, новою Радою Міністрів СРСР від 29 червня 1950 року, за номером 2721, Одеська консерваторія дістала ім'я славетної співачки, народної артистки СРСР, доктора мистецтвознавства, професора Антоніни Василівни Нежданової» [12].

Цікавим фактом є те, що особисто Антоніна Василівна Нежданова ніякого відношення до Одеської консерваторії не мала, але в самій Одесі перебувала деякий час. За ті роки, що вона знаходилася в Одесі, чимало виступала на концертах, які були організовані інтелігенцією міста. Можливо, було б логічніше назвати консерваторію ім'ям славетного ректора Вітольда Малишевського, але в той час його ім'я було під офіційною забороною. До того ж у 1921 році Малишевський емігрував до Польщі. Він не дуже хотів виїздити, але піддався репресіям нової влади, тож іншого виходу не було [28].

Таким чином, Одеська консерваторія, витоки якої сягають в історію Одеського музичного училища, стала не тільки першим музичним закладом в Одесі, а і провідним закладом вищої музичної освіти Південної України.

Розділ 2.

ВПЛИВ ОДЕСЬКОЇ КОНСЕРВАТОРІЇ НА МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ МІСТА

Як було зазначено раніше, перші два випуски професійних музикантів відбулися у 1916 і 1917 роках. У своєму звіті від п'ятого травня 1916 року, призначений депутатом від Дирекції Імператорського російського музичного товариства Йосиф В'ячеславович Прібік писав Голові Імператорського російського музичного товариства: «Прослухавши уважно всі випускні іспити, вважаю своїм приємним обов'язком повідомити вашої високості, що викладання в Одеській консерваторії перебуває на належній, достойній висоті, та і взагалі, справа поставлена серйозно і дуже солідно [27].

Разом із загальними, характерними для багатьох культурних центрів причинами кризи музичного «буття», існували і причини, специфічні для Одеси. У 1920-1930-ті роки тут ще не так виразно проявлявся ідеологічний тиск на музичне мистецтво, можливо, завдяки особливому положенню міста, що висунуло в короткий термін плеяду видатних музикантів [25, с. 144].

В післявоєнний час тиск на місто посилювався, дуже жорстоко проводилася своєрідна політика, сутність і мета якої була зробити усі провінційні міста однаковими, і Одеса почала перетворюватися на звичайний індустріальний обласний центр, що по-трохи втрачав свою родзинку та індивідуальність. Не обійшла така участь і одеську освіту. Сталося переорієнтування освіти міста. Це проявлялося в тому, що значно зменшилася кількість дітей, які вивчали музику (одна з одеських традицій – навчання музиці). Таким чином, згодом зменшився професійний інтерес, а місцева опера та філармонія почали втрачати своїх вірних слухачів. Місто також почало втрачати чимало талановитих музикантів, що навчалися тут. Їх, як не дивно, приваблювала можливість працювати в столицях, адже часи, коли вдалий виступ в Одесі

означав те, що в подальшому відкриються всі шляхи на будь-яку оперну, або естрадну сцену [21].

Але не дивлячись на усі складнощі, істинні патріоти міста, та яскраві прихильники консерваторії все ж таки залишилися. Саме завдяки тим, хто не поїхав з міста, одеське музичне життя продовжило свій розвиток, і як згодом покаже час – воно однозначно було того варте.

2.1. Одеська вокальна та піаністична школи

Одеська вокальна школа

Говорячи про Одеську вокальну школу, я хотіла б спочатку розглянути її витоки. Одеська вокальна школа була закладена ще в часи заснування міста. В той час приїздили перші гастролери-італійці, які давали усім бажаючим уроки співу. Як вже було зазначено раніше, професійно музику, та насамперед вокал, почали викладати в музичному училищі (нині фаховий музичний коледж імені К. Данькевича), а потім, з 1913 року вже в самій консерваторії.

Діяльність вокальних класів Одеської консерваторії викликала великий інтерес музичного життя міста, також увагу музикуванню приділяла преса. З перших випускників 1916 року були відзначені учні викладача-вокаліста Дельфіно-Менотті: лірико-драматичне сопрано Юлія Рейдер та дивовижний бас Андрій Швачко. Після другого випуску, у 1917 році було прийнято рішення про створення кафедри сольного співу. Завідувачкою кафедри стала недавня випускниця Юлія Рейдер (роки життя - 1870-1941) [24].

Вона була професійним, талановитим, високоосвіченим музикантом, який на перше місце відводив системний підхід, тобто створення єдиного методу викладання співу, який повинен ґрунтуватися на високих технічних даних, та на створенні музично - художнього образу. Юлія Олександрівна успадкувала вокальну техніку своїх педагогів з Італії та Росії, та гарно поєднувала обидві техніки між собою. На її вміннях та досвіді і формувалася Одеська вокальна школа в 20-х – 30-х роках [10].

Юлія Рейдер сформувала принцип репертуарної єдності українських, російський та італійських складових. Цей принцип успадкували від неї її учениці – представниці другого покоління Одеської вокальної школи, професорки Одеської консерваторії Інна Володимирівна Райченко-Скуфатті та Ольга Миколаївна Благовидова [15].

Інна Володимирівна Райченко-Скуфаті викладала в консерваторії з 1944 року. За період своєї педагогічної роботи підготувала велику кількість виконавців – артистів оперних театрів, лауреатів Міжнародних і Всесоюзних конкурсів. Серед них можна виділити народну артистку УРСР, професора, академіка Галину Анатоліївну Поліванову, артистів Тихонова, Затинайло, а також професора, заслуженого діяча мистецтв України Наталію Федорівну Войцеховську [23].

О. М. Благовидова також була ученицею фундаторки Одеської вокальної школи Юлії Рейдер. Благовидова була видатною співачкою, яка мала дивовижно – рідкий голос мецо-сопрано, народною артисткою України, безумовно талановитим педагогом, професором, а також завідувачкою кафедри сольного співу Одеської консерваторії з 1944 по 1974 рік) [5].

О. М. Благовидова приділяла значну увагу розробці методичних аспектів і науковій викладацькій діяльності, та закріпленню загальних принципів викладання. За той великий проміжок часу, що О. М. Благовидова обіймала посаду завідувачки кафедри сольного співу, Одеську консерваторію успішно завершили 306 студентів – співаків [10].

Ми можемо спостерігати очевидну спадкоємність педагогічних традицій. Вона була необхідною на кафедрі сольного співу для створення більш глибокого фундаменту. Спеціально для цього було створено низку умов, в тому числі створення сприятливого науково-творчого середовища, обміну досвідом в самій Україні та за її межами, а найголовніше – це наявність можливості демонструвати і пропагувати результати вокальної роботи на всесоюзних, міжнародних і республіканських конкурсах.

Тепер, на цьому етапі можна було говорити про створення Одеської вокальної школи, яка на всіх рівнях відрізнялася безумовно відмінною технікою вокалізації, правильним розумінням стилю, академічністю, емоційним та щирим виконанням. Завдяки самодисципліні та повній довірі викладачам - фундаторам, Одеська вокальна школа й далі продовжувала нести свої традиції через покоління, зберігши найважливіші основи правильної вокальної техніки співу [10].

Одеська піаністична школа

Кафедра спеціального фортепіано – одна з найстаріших базових кафедр Одеської консерваторії. Історія фортепіанного виконавства в Одесі бере свій початок задовго до відкриття Одеської консерваторії. Фортепіано було одним з найпопулярніших інструментів того часу в повсякденному житті одеситів, а заняття музикою – невід’ємною його частиною, однією зі складових виховання [14, с.3]. У 1886 році, в Одесі, при ІРМТ були створені музичні класи, які згодом, у 1897 році були перетворені в музичне училище. Саме з цього часу починається становлення професійної музичної освіти на Півдні України. Викладачами були найкращі Одеські та зарубіжні музиканти, які в собі поєднували виконавську діяльність з педагогічною.

При вступі до Одеської консерваторії 1913 року, більшість абітурієнтів складала саме піаністи, які подавали свої заяви на зарахування кафедри спеціального фортепіано. Якісне виховання піаністів стає одним з основних напрямків розвитку в Одеській консерваторії [14, с.4].

В складі викладачів були наступні музиканти: випускниці Віденської консерваторії Г. Бібер та Б. Дронсейко–Миронович, а також випускники та випускниці російських консерваторій Н. Чагодаєва, Г. Петров, М. Подрайська, К. Левенштейн [9]. Серед педагогів є вихідці з Віденської консерваторії, це свідчить про тісний зв’язок з Європейськими музичними закладами Європи. Якщо згадати перших викладачів кафедри сольного співу, то одним з них був італієць Дельфіно–Менотті [14, с. 5].

У 1914 році тогочасний ректор В. Малішевський запросив до викладання на кафедру М. Рибіцьку та М. Старкову. Це було зумовлено великим попитом абітурієнтів, які у великій (на той час) кількості подавали прохання на навчання. М. Рибіцька і М. Старкова були випускницями Петербурзької консерваторії, яка того часу була дуже розвиненою та мала гарний професійний рівень [26]. Деяких з перших випускників – піаністів (1916 – 1919 рр.) одразу запросили до роботи на кафедрі. Високий рівень підготовки показали такі два студента: С. Плещіцер та Б. Рейнгвальд, і їх з радістю залучили до спільного розвитку кафедри [14, с. 5].

Станом на 1934 рік в Одеській консерваторії загалом функціонувало 5 кафедр, найсильнішою з них була кафедра спеціального фортепіано. Це було очікувано, адже в 1930-ті роки педагогічний склад кафедри був дуже сильний. В той час плідно працювали професори М. Рибіцька, М. Старкова, Б. Рейнгвальд, А. Плещіцер, доценти М. Підрайська та Н. Чегодаєва.

Традиції фортепіанної школи закладалися таким ж принципом, як і вокальна, шляхом злиття різних технік декількох піаністичних шкіл (вітчизняних і закордонних) в одну єдину, яку змогли довершити і систематизувати педагоги Одеської консерваторії. Також своїми стараннями вони змогли створити сприятливе середовище, яке дозволило фортепіанному факультету Одеської консерваторії на високий, професійний рівень, який досягав рівня столичних вузів.

В подальшому, випускники кафедри вступали до закордонних вищих навчальних закладів, і той факт, що їм це вдавалося свідчить про те, що їх підготовка була дійсно достойною [7].

2.2. Концертна, конкурсна і театральна діяльність.

Педагогічне виховання та принципи викладачів Одеської консерваторії спонукали своїх студентів на виконавсько – концертну діяльність. Одним з найяскравіших прикладів є піаністка Людмила Гінзбург, яка багато гастролювала за кордоном, була запрошена на посаду журі багатьох

міжнародних фортепіанних конкурсів, проводила професійні майстер – класи, виховувала в своїх студентах високий професіоналізм, який передбачав, що вони мають грати, займатися і працювати незалежно від умов та ситуації. На мою думку, закладені навички цього професійного виховання зберігаються в Одеській консерваторії і зараз, тому що незважаючи на труднощі в умовах воєнного стану, викладачі і студенти продовжують працювати. Більшість, звичайно, покинули місто, але ті, хто залишився в Одесі продовжують відвідувати консерваторію та навчатися високому мистецтву [20, с.38].

Вже неодноразово згадувалося, що Одеса у 1920–1930-х роках стала одним з найголовніших центрів музичної культури України. В цей час Одеська консерваторія делегувала своїх студентів та випускників один за одним на навчання до Москви. Деякі з них згодом стали відомі у всьому музичному світі: Д. Ойстрах, Т. Гольдфарб, Е. Гігельс, С. Ріхтер, В. Ф.Фемеліді та ін [21].

Дуже талановитим і обдарованим вважали молодого одеського композитора В. Фемеліді. На жаль, він пішов з життя дуже рано, йому було усього 25 років. Не дивлячись на молодий вік, В. Фемеліді встиг гідно проявити себе як теоретик, гарний диригент, і трохи як співак, а також він створив різнохарактерні, складні, різножанрові твори. Вчився він у Муздраміні у двох викладачів: Молчанова і Золотарьова. За студентських років написав багато романсів, камерно–інструментальні твори, а також дві симфонії. Його дипломною роботою мала бути героїко-революційна опера за п'єсою відомого Б. Лавренєва «Розлом». Але, на жаль, він так і не встиг приступити до роботи, бо доля вирішила інакше [21].

У 1920-ті роках починається плідна творча праця, вже раніше згаданого українського музиканта і композитора К. Данькевича. В свій час він закінчив Одеську консерваторію у класі Золотарьова і Молчанова, а також навчався фортепіано у М. Рибіцької. Був гарним диригентом і мав добрі вокальні здібності. К. Данькевич іноді творив у різних містах України, але найкращий і найвідоміший його твір був написаний в Одесі. Це був балет, який мав назву

«Лілея». За мотивами «Кобзаря» Т. Г. Шевченка було написано лібретто (тобто текст до опери). За основу, К. Данькевич узяв народні пісні, наприклад такі як «Туман яром», «Ой, зійди, зіронька та вечірняя», «Ой не світи місяченьку», «Ой, на голі вогонь горить». Також композитор використав мелодію із пісні «Заповіт» Т.Г. Шевченка [13].

Спільними зусиллями композиторів, які того часу працювали в Одесі, була створена композиторська організація у 1937 році, до якої ввійшли професори Одеської консерваторії , а саме: П. Молчанов, Н. Вілінський (якого було обрано головою організації), А.Павленко, та їх колеги: С. Орфєєв, М. Завалішина, звісно ж К. Данькевич, А. Коган, Т.Сидоренко – Малюкова та Я. Файнтух. В основному композитори збиралися в будівлі консерваторії у іменному класі П. Столярського [13].

У 1930 році, у Харкові відбувся Всеукраїнський конкурс скрипалів, де Д. Ойстрах отримав першу премію. Наступного, 1931 року, на II Всеукраїнському конкурсі піаністів молодий Е. Гігельс виступав перед журі, але поза конкурсної програми, через те, що він був дуже молодий, для встановленого конкурсними правилами віку. Не дивлячись на це, він зміг здивувати журі своїм блискучим виступом, і в наслідок чого отримав стипендію, яку призначали талановитим дітям–музикантам. Вже через два роки Е. Гігельс брав участь у I Всесоюзному конкурсі виконавців–музикантів, де зміг вразити публіку та журі і з впевненістю взяв I Премію. На II Всесоюзному конкурсі виконавців, у 1935 році, слідом за Е. Гігельсом, I Премію з гідністю завоював Д. Ойстрах [13].

Згодом відбувся концерт, керівником якого був диригент Малько. На концерті виконали «П'яту симфонію» композитора Мясковського, а сольну партію для скрипки виконав юний Д. Ойстрах. Молодого скрипаля дуже часто запрошували на важливі та серйозні концерти в якості концертмейстера оркестру, тому що коли приїздили гастролери зі світовими іменами, більш за все хотілося, звісно, справити гарне та професійне враження [16]. Пізніше, Д. Ойстраха запросив на концерти в Києві та Одесі сам Глазунов. Скрипаль

виконував з оркестром «Концерт №3» під керівництвом автора. Без зайвої скромності можна відзначити, що Глазунов в дореволюційний період відіграв велику роль в розвитку і становленні Одеської консерваторії. Також він проявляв інтерес до місцевих, талановитих музикантів, а також й до самого музичного міста.

У 1927 році Глазунов приїхав з концертами до Одеси і відвідав Муздрамін. Там він із задоволенням слухав твори, авторами яких були студенти – композитори. Глазунов відмітив молодого та талановитого музиканта Фемеліді. Музикант Фемеліді використав унікальну можливість і показав Глазунову написаний власний концерт для скрипки. Також була виконана поема на слова О. Пушкіна для оркестру і голосу під назвою «Лукомор'є» [16].

Наступні роки були не менш плідними в житті консерваторії. Так, у 1936 році в Варшаві, на Міжнародному конкурсі імені Шопена, піаніст Яків Зак взяв I місце. На цьому ж конкурсі Тетяна Гольдфарб (студентка Берти Рейнгбальд) отримала Дев'яту премію. В Брюсселі, у 1937 році, на конкурсі імені Е. Ізаї «Гран – прі» отримав знову Д. Ойстрах. Разом з Д. Ойстрахом, третю премію отримала сестра Е. Гігельса – скрипачка з Одеси Є. Гігельс. А ось сам Е. Гігельс, напередодні, у 1936 році став переможцем у Міжнародному конкурсі піаністів у Відні, і в 1938 році, в Брюсселі також переміг на конкурсі піаністів [16].

Звернувшись до театральної діяльності, хочеться нагадати той факт, що трагічна подія Першої світової війни, період революцій не обійшли стороною рідну Одесу. Але не дивлячись на скрутні умови, музика в місті продовжувала звучати! Хоч і не в такому обсязі. Зі слів Вертинського: «навіть у воєнний 1918 рік, коли поряд шли бої, в Одесі, працювали сінема, театри, клуби. Музика грала в міських садах» [21]. Загалом, концерти були, в театрах ставилися вистави. До уваги слухачів були не тільки вистави оперного, а й драматичного жанру. На постійній основі, влітку проходили симфонічні концерти в Міському саду. Звучали як нові, так і всім відомі твори різних композиторів. В той час

був проведений концерт вшанування пам'яті Скрябіна, на якому музиканти виконали його «Прометей» і траурну прелюдію Яновського, яку він присвятив, безпосередньо, композитору Скрябіну.

В цей непростий час дуже виросла роль духовних концертів, що виконувалися, звісно, при храмі. Важливо і цікаво для нас те, що вони не проходили без участі студентів Одеської консерваторії. Також до духовних концертів залучалися хори одеських церков, диригенти оркестрів, оперні солісти, а також органісти. Не можна не відмітити значну участь хору кафедрального собору, яким керували такі Шкорбатов, Мясніков та інші [21].

Повертаючись до театрів, хочеться наголосити на тому, що в основному, солістами Одеської опери були випускники Одеської консерваторії. Вони виконували головні ролі класичного репертуару театру. Так, наприклад І. Райченко, яка у 1920 році завершила своє навчання в Одеській консерваторії, вже 1922 року виконувала провідні партії в Одеському оперному театрі. «25 жовтня 2013 року в рамках заходів щодо 100-річчя Одеської музичної академії ім. А. Нежданової відбувся концерт пам'яті професора Райченко-Скуфаті Інни Володимирівни та доцента Ойгензіхт Раїси Ісаківни «Чіо-Чіо-Сан»» [23].

Одним із ведучих сопрано Одеського оперного театру також була Н. Урбан. Вона була відомою не лише в Одесі. Н. Урбан була у ролі солістки державних театрів таких міст України, як Харків, Дніпро, Луганськ. На жаль, відомостей про цю співачку не так багато, але те, що вона закінчила Одеську консерваторію не може не тішити.

Не можна не сказати про театральну діяльність О. Благовидової, яка працювала в Одеській опері з 1932 по 1941 рік, а потім, ще чотири роки, після повернення з евакуації (з 1944 по 1948). В червні 1944 року видався державний указ з цього приводу. Як завідувачка кафедри О. М. Благовідова велику увагу приділяла дисципліні та вимагала серйозного, вдумливого ставлення до професії як від студентів, і від викладачів. Вона вважала, що відвідування академічних концертів кафедри, вистав в оперній студії є продовженням

навчального процесу, а вистави в оперному театрі та концерти філармонічних колективів збагачують духовний світ, розширюють музичний світогляд майбутніх артистів [5].

Ще одна зірка того періоду – Марія Бем – відоме сопрано, вступила до Одеської консерваторії, до класу відомого наставника Юлії Рейдер. Марія Бем дебютувала в партії Людмили («Руслан та Людмила» Михайла Глінки) в Одеському театрі опери та балету. Ця роль завжди була однією з найкращих у виконанні Марії Петрівни, що відзначали критики та слухачі. І взагалі, за свідченнями сучасників, у ліричних партіях співачка була досконалою [22].

1941 року після фестивалю українського оперного мистецтва, який відбувся у Києві, Марію Бем запросили до столичної опери. Там талант та майстерність співачки отримали яскраве підтвердження. Вона дебютувала в безлічі партій: Оксана («Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського), Панночка («Утопленниця» Миколи Лисенка), Марфа і Царівна Лебідь («Царська наречена» та «Казка про царя Салтана» Миколи Римського). Факт прийняття одеської оперної співачки до столичного театру тільки підтверджує велику роль одеської вокальної школи, та виконавський, викладацький професіоналізм викладачів Одеської консерваторії [22].

Таким чином, студенти і викладачі Одеської консерваторії у різні періоди її діяльності брали активну участь в музичному, театральному, мистецькому житті міста. Також вони достойно представляли Одесу та одеські вокальну, фортепіанну та інші школи на різноманітних конкурсах, у тому числі і поза Україною.

ВИСНОВКИ

Професійна вища музична освіта в Україні почала стрімко розвиватися на початку ХХ століття. Про це явно свідчить відкриття одразу двох консерваторій у 1913 році: Київської та Одеської. З заснуванням консерваторії у 1913 році в Одесі, музичне життя міста наповнилося новими фарбами: освіта почала набувати великої професійності, а викладачі і їх студенти брали активну участь в концертах, та театральних виставах міста.

За сорок перших років існування Одеська консерваторія змінювала свою назву загалом чотири рази: у 1923 році Одеська консерваторія розділилася на музичний інститут та технікум; у 1928 році названа на честь Людвіга ван Бетховена; у 1934 році знову відновилася Одеська консерваторія; у 1950 році отримала статус Музичної академії та ім'я славетної співачки Антоніни Василівни Нежданової.

Змінювалися не тільки назви, а й ректори Одеської консерваторії: першим ректором у 1913 році став Вітольд Малишевський, який до того часу викладав в Одеському музичному училищі; у 1923 році ректором консерваторії став талановитий диригент Столяров Григорій Арнольдович; наступним ректором Одеської консерваторії став диригент Чернятинський Микола Миколайович у 1941 році; у 1945 році його змінив талановитий музиканти і організатор Данькевич Константин Федорович.

Викладачами Одеської консерваторії були найкращі одеські та зарубіжні музиканти, які в собі поєднували виконавську діяльність з педагогічною. Поповнювався склад викладачів і випускниками консерваторії.

Гідно та яскраво демонструвала Одеська консерваторія власну професійну школу (насамперед вокальну та піаністичну). Фундаторкою Одеської вокальної школи була славетна співачка Юлія Рейдер, що вміло поєднала усі знання вітчизняної і західної техніки співу. Її вокальні принципи успадкували від неї її учениці – Інна Володимирівна Райченко-Скуфатті та Ольга Миколаївна

Благовидова. Вокальну техніку Одеської вокальної школи і сьогодні викладають в Одеській консерваторії, хоча, багатьох її головних нащадків вже, на жаль, немає з нами. Одеська піаністична школа також не залишається без уваги, адже в перший рік на вивчення спеціального фортепіано подали прохання більше половини абітурієнтів. Якісне виховання піаністів стає одним з основних напрямків розвитку в Одеській консерваторії.

Невід'ємною частиною навчання була численна участь в міжнародних музичних конкурсах, де студенти консерваторії проявляли себе як професійні, гідні перших місць музиканти. Завдяки участі в таких конкурсах студенти мали, з одного боку, великі шанси бути оцінені та почутими великими світовими музикантами, які згодом пропонували найталановитішим навчання та роботу, а з іншого – завдяки їм звучала слава Одеси як музичної столиці Південної України. Це, в свою чергу, означало те, що так чи інакше освіта в Одеській консерваторії наповнювалася новими, унікальними знаннями та техніками, традиції яких до цього часу підтримуються викладачами сучасної Одеської національної музичної академії імені А. Нежданової.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Одеська музична академія: Забуті імена, нові сторінки. Частина 2. Одеса, 1994. 248 с.
2. Одеса. Державна консерваторія. Фото Б. Левіта. Поштова картка. URL: <http://viknaodessa.od.ua/old-photo/?konservatoriya> (20.05.2022)
3. Смірнов В. А. Реквієм ХХ століття. Частина 1. Одеса : Астропринт, 2009. 680 с.

ЛІТЕРАТУРА

4. Бондар Є. Професійне хорове виконавство і освіта в Україні: І половина ХХ століття. URL: <http://surl.li/cigc> (18.05.2022).
5. Вони залишили свій слід в історії Одеси. Одеський біографічний довідник. Благовидова Ольга Миколаївна. URL: <http://odessa-memory.info/index.php?id=278> (19.04.2022).
6. Вони залишили свій слід в історії Одеси. Одеський біографічний довідник. Столяров Григорій Арнольдович (1892 – 1963). URL: <http://odessa-memory.info/index.php?id=387> (19.04.2022).
7. Зимогляд Н. Ю. Традиції педагогів – піаністів Одеси середини ХХ століття в контексті розвитку піаністичної культури України // Вісник ХДАДМ №5, 2011. С.165-168.
8. Іванова Ю. М. Професіоналізація хорового виконавства на західноукраїнських землях (основи та сучасність) // Культура України, випуск № 59, 2018. С.32-45.
9. Історія кафедри загального і спеціалізованого фортепіано. URL: http://old.odma.edu.ua/rus/about/history/general_fortepiano (20.05.2022)
10. Історія кафедри сольного співу. URL: http://old.odma.edu.ua/rus/about/history/solnyy_spiv (20.05.2022).
11. Історія коледжу. Одеський фаховий коледж мистецтв ім. К.Ф. Данькевича. URL: <http://oumk.od.ua/4-istoriya-koledzha/> (02.05.2022)

12. Історія ОНМА. URL: <https://odma.edu.ua/pro-akademiyu/istoriya-onma/> (02.05.2022).
13. Константиновський Д. М. Давид Ойстрах. Художньо - публіцистичний історичний довідник. Серія «Знамениті одесити». Одеса: студія «Негоціант», 2006. 180 с.
14. Кузікова Н. В. Одеська фортепіанна школа. Історія кафедри спеціального фортепіано 1913 – 2013. Одеса: Астропринт, 2015.
15. Кулієва А. Я. Виконавський синтез як творчий метод Одеської вокальної школи // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ, 2020. №2. С. 198-202.
16. Мельник І. К., Шепелев А. Н. Музиканти Одеси: довідникове видання. Одеса: Печатный дом, 2002.
17. Назаренко В. І., Вілінський Ю. С., Волосатих О. Ю. Вітольд Малішевський у музичному житті України та Польщі // Часопис Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. Київ, 2019. № 2 (43).
18. Одеська державна музична академія ім. А. В. Нежданової. Знайомство з історією академії. URL : <http://nezhdanova.blogspot.com/2013/04/blog-post.html> (20.05.2022).
19. Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/Одесская_национальная_музыкальная_академия_имени_А._В._Неждановой (18.05.2022).
20. Одеській державній музичній академії імені А. В. Нежданової – 90 / упорядник О.Сокол. Одеса: Друк, 2003. 224 с.
21. Уроки одесознавства: навч.посібник / Одеський фонд В'ячеслава Крука «Південна столиця». Одеса, 2010.
22. Оперна примадонна Одеси. URL: <https://grad.ua/istoriya-odessy/81856-opernaja-primadonny-odessy.html> (19.05.2022).

23. Райченко–Скуфаті Інна Володимирівна. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Райченко-Скуфаті_Інна_Володимирівна (02.05.2022).
24. Рейдер Ю. О. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Рейдер,_Юлия_Александровна (02.05.2022).
25. Розенберг Р. Музична Одеса / Редакційно-видавничій відділ обласного управління по друку. Одеса, 1995. 159 с.
26. Руснак Ю. М. Творчо-педагогічні аспекти діяльності засновників одеської піаністичної школи // Традиції та новації у вищій архітектурно–художньої освіти. 2018. Вип. 3. С. 127-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tnvakho_2018_3_19 (29.04.2022).
27. Сто п'ять років святкує Одеська консерваторія. URL: <https://grad.ua/istoriya-odessy/77659-105-let-otmechaet-odesskaya-konservatoriya.html> (29.04.2022).
28. Ювілей одеської консерваторії в сімейному розрізі. Відомий музичний заклад відсвяткував своє 90-річчя і 130-річчя його першого ректора. URL: https://zn.ua/SOCIETY/yubiley_odesskoy_konservatorii_v_semeynom_razreze_izvestnoe_muzykalnoe_zavedenie_otmetilo_svoe_90-le.html (11.04.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А. «Одеса. Державна консерваторія. Фото Б. Левіта. Поштова картка».

Джерело: URL: <http://viknaodessa.od.ua/old-photo/?konservatoriya>[1].

Додаток Б. Одеса. Будівля імператорського музичного товариства на вул. Новосельського 63

(у майбутньому - консерваторія ім. Нежданової). Відкритий лист. Фототипія Шерер,

Набольц та Ко. 1902 р. Джерело: <http://viknaodessa.od.ua/old-photo/?konservatoriya>[1].

Додаток В. Ректор ОНМА М. Чернятинский. Джерело : Смірнов В. А. Реквієм ХХ століття. Частина 1. Одеса : Астропринт, 2009 [3].

Додаток Г. «Постанова про реформування Одеського музичного училища в консерваторію, 16 березня, 1913 рік». Фото зроблене авторкою.

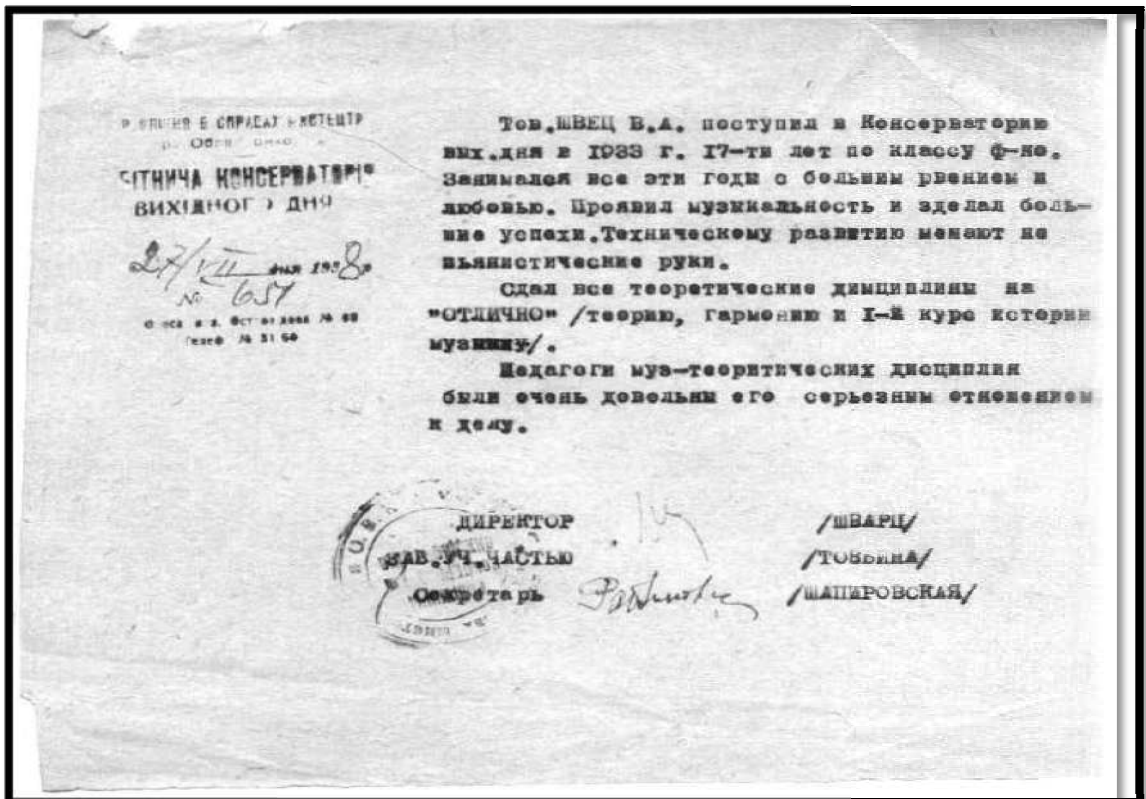
Додаток Д. «Постанова про надання консерваторії ім'я співачки Антоніни Василівни Нежданової. 29 червня, 1950 року». Фото зроблене авторкою.

Додаток Е. Афіша концерту – лекції, 30 березня 1941 року, присвяченої творчості М. Мусоргського. Диригент – М. Чернятинський, солістка О. Благовидова і ін. Джерело: Смірнов В. А. Реквієм ХХ століття. Частина 1. Одеса : Астропринт, 2009 [3].

Додаток Є. О. Благовідова з іншими студентками консерваторії. Джерело: Смірнов В. А. Реквієм XX століття. Частина 1. Одеса : Астропринт, 2009 [3].

Додаток Ж. Довідка, надана В. Швецю про те, що він вступив до Одеської консерваторії (зразок довідки 1933 року). Джерело: Смірнов В. А. Реквієм XX століття. Частина 1. Одеса : Астропринт, 2009 [3].

